

PRAVA DJETETA - KAKO IH VIDE DJECA U ODGOJNIM USTANOVAMA¹

NIVEX KOLLER - TRBOVIĆ • ANTONIJA ŽIŽAK

primljeno: rujan '97.
prihvaćeno: prosinac '97.

Prethodno priopćenje
UDK: 376.5
37.018

Na uzorku djece i mladeži s poremećajima u ponašanju u dobi od 12-18 godina (147), iz 7 ustanova za tretman na području Republike Hrvatske, primjenom 3 posebno konstruirana upitnika ispitani su stavovi, te primjena i poštivanje prava djeteta u skladu s Konvencijom o pravima djeteta. Rezultati jasno ukazuju kako djeca smatraju nužnim postojanje posebnih dječjih prava, kao i njihove primjene i poštivanja, a sa svrhom zadovoljavanja svih dječjih potreba. Kada se radi o primjeni prava u svakodnevnom životu, a prema procjeni i iskustvu ispitanika, njihova prava ne poštuju se u potpunosti, te smatraju da se ta prava u društvu općenito, a posebice u pojedinim institucijama društva, kao što je škola, još uvijek nedovoljno realiziraju. Kada se radi o poštivanju prava djece u ustanovama, što ja također bio cilj ovog rada, većina djece iz uzorka procjenjuje da se poštuju njihova prava i potrebe, mada najmanje u odnosu na njihovo aktivno i suradno sudjelovanje u donošenju nekih važnih odluka vezanih direktno za njihov život ili odluka koje se tiču neposredne sredine u kojoj žive. Rezultati su, također pokazali da se u ustanovama bolje zadovoljavaju tzv. egzistencijalne, nego psihosocijalne potrebe djece. Ovi rezultati predstavljaju podlogu i poticaj za daljnja istraživanja koja trebaju obuhvatiti veće uzorke ispitanika, posebno redovne populacije djece, njihovih roditelja i nastavnika, te ukazuju na potrebu primjene složenije metodologije istraživanja.

ključne riječi: prava djece, djeca s poremećajima u ponašanju, odgojne ustanove

DEFINIRANJE PROBLEMA ISTRAŽIVANJA

Nema plemenitije zadaće od ostvarenja bolje budućnosti svakom djetetu- stoji u Svjetskoj deklaraciji o opstanku, zaštiti i razvoju djece, donesenoj 29. i 30. rujna 1990. godine u UN-u. Moguće je nizati još cijeli niz "velikih" i lijepih misli i poruka uglednih pojedinaca i/ili organizacija. Želimo vjerovati da one nisu puste riječi i da su nastale iz dubine srca i potrebe brojnih odraslih da učine nešto, nešto puno više nego do sada, za djecu. Isto tako znamo da brojni odrasli to zaista i čine, što predstavlja nadu i snagu za dalju i bolju budućnost sve djece i odraslih. No, kako se radi o ogromnom, globalnom zadatku i ideji koja želi pravdu, zdravlje, sreću... za svu djecu svijeta, a kako je svijet još uvijek duboko proturiječan, podijeljen, različit, vjerojatno je lako pretpostaviti da primjena prava za dobrobit djeteta neće moći i neće ići svuda jednako i onaka kako je željeno, planirano, pa i dogovoreno i preuzete su obveze i odgovornosti. Upravo zato jer se radi o tako op-

sežnoj zadaći, a problemi su negdje vrlo duboki i međusobno različiti, vjerojatno je da će se u nekim sredinama o pravima djeteta govoriti prvenstveno u smislu zadovoljavanja djetetovih viših, psiholoških i socijalnih potreba i potreba i prava za samoostvarenjem, osobnošću, kreativnošću, slobodom izražavanja itd., dok će u drugim sredinama ta prava kroz duže vrijeme prvenstveno biti usmjerena i realizirana kroz temeljne, egzistencijalne potrebe djece, usmjerene na golo preživljavanje, osiguravanje dovoljno hrane, pitke vode, lijekova i sl.

Dr. sc. Nivex Koller - Trbović docent je na Odsjeku za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Dr. sc. Antonija Žižak docent je na Odsjeku za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

¹ Ovaj rad je dio znanstvenoistraživačkog projekta "MODELI INTERVENCIJA RADI PREVENCIJE POREMEĆAJA U PONAŠANJU", kojeg realizira Odsjek za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; glavni istraživač je prof. dr. sc. Josipa Bašić.

Iako su potrebe i prava djece svuda na svijetu iste, njihova primjena i zadovoljavanje biti će determinirano sadašnjim, zatečenim stupnjem razvoja i dosadašnjom primjenom prava i zadovoljavanjem potreba djece, a tu je, kako je već rečeno, situacija realno vrlo različita i proturječna.

Konvenciju o pravima djeteta (UN, 1989) do sada je ratificiralo preko 170 zemalja, a Hrvatska ju je ratificirala već 1991. godine, dakle samo dvije godine nakon što ju je 1989. godine predložila Generalna skupština UN-a.

Što sadrži konvencija? Prema nekim autorima (Herzka, 1996, str.4) ona formulira još uvijek, za danas, rijetka elementarna prava čovjeka s posebnim odnosom prema djeci i mladima. U to pripada zaštita od diskriminacija na temelju rase, boje, spola, jezika, uvjerenja i religije, te zaštita od nasilja, zloupotreba i iskorištavanja. Alinčić (1995, str.2) navodi da Konvencija potvrđuje nastojanje međunarodne zajednice da se cjelovito uzmu u obzir sve potrebe djeteta kao ljudskog bića i da se štite svi djetetovi interesi. Navodeći iskustva Norveškog zakonodavstva koje je do sada već puno napravilo na području zakonskih promjena, Hrabar (1995, str.9) ističe kako se pokazalo da je spoznaja o potrebama mlade generacije složen problem, djelomično zato što se te potrebe mijenjaju kako djeca rastu, a istodobno i zato što i promjene u društvu zahtijevaju nova sredstva koja će osigurati bolje uvjete života, kako bi se kompenzirale vrijednosti koje su na neki način izgubljene ili kako bi se suprotstavilo pogubnim posljedicama promjena.

Govoreći o potrebama i njihovu zadovoljavanju, moguće je spomenuti brojne autore koji su se bavili tim područjem, posebno Maslow-a (1970- prema Hart, 1990) koji je dao podjelu potreba na potrebe pomanjkanja u koje je svrstao fiziološke potrebe, potrebe za zaštitom i sigurnosti, za pripadnosti i ljubavi, te uvažavanjem, a u drugu skupinu potreba, tzv. potreba rasta ubraja potrebe za samoostvarivanjem i samoaktualizacijom, za razumijevanjem i estetske potrebe. Autor smatra da prvo moraju biti

zadovoljene potrebe tzv. niže razine, kako bi bilo moguće zadovoljiti potrebe više razine, odnosno potrebe rasta. Glasser (1985) pak smatra da postoji 5 univerzalnih ljudskih potreba: 4 tzv. psihološke (potreba za pripadanjem, uvažavanjem, slobodom i zabavom) i tzv. egzistencijalne potrebe i smatra da stalno mora biti omogućeno zadovoljavanje svih tih potreba kako bi čovjek bio sretan i uspješno usmjeravao i kontrolirao svoj život, naravno uvažavajući potrebe drugih ljudi. Čini nam se da su oba ova pristupa moguća i ispravna i bez obzira kojem se više teoretski približili, oba omogućavaju i potiču zadovoljavanje biopsiho-socijalnih potreba pojedinca. To je u skladu s razinom razvoja u našem društvu, gdje se, kako je uvodno rečeno, trebamo založiti za poštivanje svih, a ne samo nekih potreba, u ovom slučaju djece.

Posebno težište Konvencije leži na zaštiti i unapređenju obitelji. Dijete ima pravo živjeti sa svojim roditeljima, a odvajanje se smije provesti samo kada je dobrobit djeteta u opasnosti. Odgovornost za dijete obveza je roditelja, a oni su u svojim dužnostima izvršavanja pod zaštitom države. Konvencija bi trebala štititi djecu od zlostavljanja i zanemarivanja, jačati odgoj u obitelji i osigurati poštivanje temeljnih prava djece. Luecker-Babel (1996, str.12) smatra da će u Švicarskoj Konvencija obogatiti dječju i obiteljsku politiku, a nevladinim organizacijama i svim grupama i institucijama koje zanima sudbina djeteta, dati će novi instrument rada koji će bolje definirati status djece i omogućiti bolju zaštitu djece. Herzka (1996, str.5) navodi da Konvencija ne ide za tim da "podkopa" obitelj povećanim uvidom u nasilje roditelja, već za tim da zaštiti i ojača obitelj i s tim povezana prava roditelja, tako dugo dok je to za dobrobit djeteta.

Ono što je, prije svega novost u Konvenciji, jest da djeca (dakle osobe do 18-e godine), nisu više u zakonu samo "podrazumijevajuća", već su njihova prava izričito garantirana, tj. da su kao djeca, u svojim potrebama i pravima za zaštitom i podporom ozbiljno respektirana i uzeta. To se

posebno odnosi na članak 12 Konvencije koji daje pravo djeci da adekvatno svojoj zrelosti imaju pravo izjasniti se u stvarima i predmetima koji se tiču djeteta (o pojašnjenju tog članka, mogućnostima i smjericama, više vidjeti kod Hrabar, 1996; Končina-Peternel, 1995; Herzka, 1996). Hrabar (1996, str.4) navodi da se kod prava djeteta na izražavanje vlastitog mišljenja (članak 12 Konvencije) radi o izvornom, neotuđivom pravu djeteta po kojem ono dokazuje svoj subjektivitet u odnosima s odraslima, posebice prilikom odlučivanja o stvarima koje se tiču i samog djeteta. Tako i Giesecke (1991-prema Ljubetić, 1997, str.29) navodi da moderno pedagoško mišljenje nastoji poboljšati postupke odraslih prema djeci na način da se što više poštuju autonomna prava djeteta, uzimajući u obzir i njihovo mišljenje prilikom donošenja odluka o njihovu životu.

Kako smatraju brojni autori, ratificiranje Konvencije samo je jedan (nekada vrlo mali) korak prema konkretnom "stavljanju u promet" dječjih prava (Luecker-Babel, 1996, str.12). Glavna funkcija ovakvog dokumenta trebala bi biti usmjerena na nacionalne zajednice, da se u njima načelno, zakonski i u praksi, primjene minimalni pravci internacionalne zajednice. No, da bi sve to zaista i bilo moguće, potrebno je učiniti da Konvencija postane poznata. Jer ako će ona ostati zaboravljen, iako potpisan dokument, za djecu to neće biti od nikakve koristi. A mogli bismo reći, niti za odrasle i svijet u cjelini. Jer, ono što djeca dobiju "vraćati" će slijedećoj generaciji (Pavlović, 1990).

To je i nama poticaj i stoga ćemo se okrenuti našoj sredini i krenuti od onoga što sada imamo, bilo u doživljaju djece, bilo u konkretnoj situaciji i primjeni u svakodnevnom životu. Jer, u promidžbi i zaštiti prava djeteta, djeca su najvažniji i najbolji sugovornici, stoga ih nije dovoljno samo jednom- zbog osobne znatizelje- zapitati što misle. Potrebno ih je pretvoriti u partnere pri svim aktivnostima na promoviranju, ostvarivanju i zaštiti prava djeteta (Žižak, 1995, str.41). Stoga bi ovo istraživanje

trebalo omogućiti bolje planiranje daljih aktivnosti i doprinjeti, za sada, prvom zadatku koji iz Konvencije proizlazi, a to je informiranje i djece i odraslih o potrebama i pravima djece, kroz istraživanja.

Interes svjetske, posebno stručne javnosti, često je usmjeren prema poštivanju prava djece koja se nalaze u posebno teškim okolnostima izvan vlastite obitelji, zbog čega se nalaze u institucionalnom smještaju ili u drugoj obitelji isl. Kako se populacija djece s poremećajima u ponašanju često nalazi u instituciji, željeli smo prvo u našim istraživanjima krenuti od te, po mišljenjima mnogih, najugroženije populacije djece (Arnold, 1996; Levai, 1996).

Ciljevi istraživanja usmjereni su na upoznavanje stavova djece s poremećajima u ponašanju o potrebi postojanja posebnih prava djece, te procjenu poštivanja prava djece u svakodnevnom životu i u okvirima institucionalnog smještaja.

Pretostavka od koje se polazi, usmjerena je na očekivanja da će se ispitanici opredijeliti za načelno i praktično poštivanje prava i potreba djece u svakodnevnom životu, iz raloga što se očekuje da će djeca biti zainteresirana jer se radi o njihovom interesu i dobrobiti.

METODE RADA

Uzorak ispitanika

Istraživanjem su obuhvaćena djeca s poremećajima u ponašanju (12-18 godina) iz 7 ustanova za institucionalni smještaj i tretman na području Republike Hrvatske (Centar za odgoj Zagreb, Centar za odgoj Zadar, Centar za odgoj Osijek, Odgojni dom Mali Lošinj, Odgojni dom Bedekovčina, Odgojni dom Cres i Dječji dom A.G.Matoš). Radi se o prigodnom uzorku koji broji 147 ispitanika.

Mjerni instrumenti

Za ovo istraživanje konstruirana su 3 upitnika:

1. Upitnik za djecu i mladež I sadrži 20 čestica. Konstruiran je s namjerom utvrđivanja informiranosti i stavova ispitanika o potrebi postojanja i poštivanja prava djece.
2. Upitnik za djecu i mladež II sadrži 28 čestica, a usmjeren je na utvrđivanje poštivanja prava djece u svakodnevnom životu, prema procjeni ispitanika.
3. Upitnik za djecu i mladež III namjenjen je utvrđivanju poštivanja prava djece u ustanovama za tretman, a rađen je prema Deklaraciji o pravima djece i mladeži u izvanobiteljskoj skrbi (The National Association of Child Care Workers). Ovaj upitnik čini 20 čestica.

Način prikupljanja i obrade podataka

Istraživanje je provedeno u proljeće 1997. godine. Anketiranje su vršili studenti III godine FD-a, smjer- Poremećaji u ponašanju, za vrijeme boravka na praksi u već spomenutim ustanovama i institucijama socijalne zaštite na području RH. Upitnici su bili anonimni. Upitnike I i II ispunjavali su različiti ispitanici budući se željelo izbjeći da odgovori u jednom upitniku utječu na odgovore u drugom upitniku. Tako je upitnik I ispunjavalo je 66 ispitanika, upitnik II 75, a upitnik III ispunjavali su svi ispitanici koji su ispunjavali upitnike I i II (njih 147). Do razlike u broju ispitanika došlo je iz razloga što je neke upitnike trebalo izostaviti jer su bili nevažeći (krivo popunjeni, nepotpuni i sl.).

Rezultati su obrađeni na razini frekvencija i relativnih frekvencija, kako bi se osigurao temeljni uvid u ispitivana područja, budući se radi o inicijalnom istraživanju čiji bi rezultati trebali poslužiti preciznijem mjerenju željenih prostora. Radi se o prvom u nizu istraživanja usmjerenih na utvrđivanje potreba i zadovoljavanje prava djece i mladeži općenito, a posebice one s poremećajima u ponašanju i one koja iz drugih razloga veći dio vremena ne žive u vlastitoj obitelji. Daljnja istraživanja zahtijevati će

veće uzorke ispitanika i multivarijatne analize obrade podataka radi postizanja kvalitetnijih rezultata.

REZULTATI

Informiranost i stavovi ispitanika prema potrebi postojanja posebnih prava djece

Upitnik o stavovima djece i mladeži s poremećajima u ponašanju prema potrebi postojanja posebnih prava djece, govori općenito o potrebi postojanja takvih prava, mada se mogu uočiti razlike u odnosu na pojedina pitanja.

Kada se radi o procjeni potrebe za postojanjem nekih posebnih prava djece i za djecu (dakle, osobe do 18-e godine života), velika većina ispitanika iskazuje suglasnost i smatra da su takva prava zaista potrebna. Pitanja 1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 10 i 11 uglavnom u postotku većem od 80, pokazuju potrebe djece da ih odrasli više uvažavaju i da mogu u nekim svakodnevnim životnim situacijama samostalno donositi odluke. Kada se djecu pita da li se smatraju dovoljno zrelima i sposobnima samostalno donositi odluke koje su važne za njihov život (pitanje 4), gotovo 40% njih izričito smatra da za to nisu dovoljno zreli, dok je samo 1/3 njih uvjerena da su za to u potpunosti sposobna. Čini se da su u odnosu na ispitivano područje ispitanici značajnije samokritični i nesigurni, čemu razloge možemo tražiti u dosadašnjem životu i praksi u našim uvjetima, gdje još uvijek, većinu važnih odluka za djecu i umjesto djece, donose njihovi roditelji ili odrasle odgovorne osobe (nastavnici, liječnici, razni stručnjaci). Na sličan stav nailazi se i kod pitanja 19, budući se također radi o važnoj životnoj odluci, mada je kod toga već 50% djece uvjereno da bi moglo donjeti tako važnu odluku, što je pak vjerojatno više pod utjecajem njihovih želja, nego realnih mogućnosti. Možda je, stoga na ovom mjestu primjereno navesti stav J.Juul-a (1995) koji kaže da djeca jako dobro

Tablica 1. Upitnik za djecu i mlade I

	da		nisam siguran		ne		bez odgovora	
	f	%	f	%	f	%		
1. Da li smatraš potrebnim da djeca (osobe od 0-18 godina) imaju neka posebna prava	38	57.6	16	24.2	12	18.2		
2. Da li bi želio da postoje posebna prava koja bi djecu štutila i uvažavala više nego do sada?	51	77.3	11	16.7	4	6.1		
3. Da li smatraš da osim prava trebaju postojati i određene odgovornosti djece?	54	81.8	5	7.6	6	9.1	1	1.5
4. Smatraš li da su djeca sposobna/zrela donositi odluke koje su važne za njihov život?	22	33.3	18	27.3	26	39.4		
5. Smatraš li da bi odrasli trebali uvažavati mišljenja i želje djece?	53	80.3	7	10.6	5	7.6	1	1.5
6. Smatraš li da bi odrasli trebali postupati prema djeci onako kako to djeca žele?	15	22.7	17	25.8	34	51.5		
18. Smatraš li da djeca trebaju aktivno sudjelovati u donošenju odluka u svezi sredine i okoliša u kojem žive (npr. u svezi škole, susjedstva, parkova, ulica itd.)	41	62.1	15	22.7	9	13.6	1	1.5
19. Smatraš li da, ukoliko su ugrožena prava i potrebe djece u obitelji, djeca mogu i trebaju sama odlučivati gdje i s kim će živjeti?	34	51.5	18	27.3	14	21.2		
	da		ne		bez odgovora			
Da li ti se čini u redu da sam odlučuješ o tome:	f	%	f	%	f	%		
7. Kako se oblačiš	64	97.0	1	1.5	1	1.5		
8. S kim se družiš	58	87.9	6	9.1	2	3.0		
9. Kojim aktivnostima se baviš u slobodno vrijeme	59	89.4	5	7.6	2	3.0		
10. Kuda ideš na izlet i sl.	48	72.7	15	22.7	3	4.5		
11. Koju školu ili poziv češ odabrati	53	80.3	12	18.2	1	1.5		
	da		ne		bez odgovora			
Smatraš li u da je u redu da odrasli kažnjavaju djecu tako da:	f	%	f	%	f	%		
12. Viču na njih	19	28.8	46	69.7	1	1.5		
13. "Očitaju im bukvicu"	39	59.1	26	39.4	1	1.5		
14. Uskraćuju im hranu, izlaske i sl.	9	13.6	56	84.8	1	1.5		
15. Istuku ih	11	16.7	54	81.8	1	1.5		
16. Koriste unaprijed dogovorene posljedice	45	68.2	20	30.3	1	1.5		
17. Kažnjavaju na neki drugi način	45	68.2	20	30.3	1	1.5		
20. Da li bi želio nešto dodati	14	21.2	52	78.8				

znaju što žele i kuda ih želja vuče, ali jako malo o tome šta im je zaista potrebno. Možda i sama djeca povremeno prepoznaju slične situacije kada, kao u pitanju 6, samo 1/4 njih smatra da bi odrasli trebali postupati s njima onako kako oni to žele, a čak preko polovice njih smatra da je to neprimjereno. Međutim, preciznijom analizom ovih rezultata nameće se stav i potreba, kako je i u

Konvenciji navedeno, saslušanja mišljenja djeteta i zajedničkog dogovaranja, a ne orijentacije ili samo na uvažavanje mišljenja djece ili, pak samo na odlučivanje odraslih u svim pitanjima vezanim uz djecu.

Interesantno je da se kod pitanja sankcioniranja ponašanja kojeg odrasli smatraju neprimjerenim (12, 13, 14, 15, 16 i 17) ističu stavovi djece o potrebi sankcioniranja

njihova ponašanja, ali uz jasno uočavanje opredjeljenosti više za tzv. disciplinske mjere, a ne kažnjavanje, smatrajući da odrasli pri tome trebaju primjenjivati unaprijed dogovorene posljedice (gotovo 70%). Vjerojatno ovaj podatak više govori o specifičnosti ove populacije, tj. radi se o djeci s kojom žive i rade stručni djelatnici koji više koriste postupke discipliniranja, nego kažnjavanja, budući su takvi postupci više usmjereni na osamostaljivanje djece i preuzimanje veće odgovornosti, a ne kažnjavanje u klasičnom smislu riječi. I druge forme kažnjavanja dobivaju visok pototak (isto oko 70%), mada se iz upitnika ne može saznati na koje oblike kažnjavanja djeca misle. Kada se radi o verbalnom kažnjavanju ("očitati djetetu bukvicu"), čini se da je to još uvijek, čak i u glavama djece, prihvaćena i tolerirana metoda kažnjavanja s ne tako negativnom konotacijom, budući se za tu formu izjasnilo čak 60% djece iz uzorka. Iako je poznato da je vikanje na dijete i kod same djece "nepopularno" jer mu se na taj način poručuje da je manje vrijedno i podređeno odraslima, ipak tu vrstu kažnjavanja smatra potrebnom čak 29% djece iz uzorka. Uskraćivanja bilo koje vrste, kao i fizičko kažnjavanje, kao što je i za pretpostaviti, na najnižem su stupnju prihvaćanja, ali ipak začuđuje da čak 15% djece iz uzorka i tu vrstu kažnjavanja smatra prihvatljivom. Vjerojatno bi razloge i tumačenja ovih rezultata mogli tražiti u dosadašnjem životnom iskustvu ove djece, na temelju kojeg su i dalje uvjereni da su neki oblici kažnjavanja nužnost, iako bi, sudeći prema upravo njihovom životnom putu, i sami mogli zaključiti da su vjerojatno, pretežno ipak neefikasni. No, radi se samo o pretpostavkama koje bi daljnjim istraživanjima trebalo provjeriti.

Na kraju ovog upitnika djeca su imala priliku navesti i neka svoja razmišljanja osim onoga što ih se pitalo, pa evo nekih od tih razmišljanja:

- Ja smatram da su roditelji ili bilo tko stariji pametniji i treba ih poslušati u svakom slučaju

- Djeca bi trebala biti budućnost Zemlje
- JA HOĆU SVOJA PRAVA!
- Ja mislim da svaki roditelj mora ispunjavati i poštivati želje svoga djeteta, ali sve u svojim granicama. Svako dijete bi trebalo surađivati u donošenju odluka ako se tiču njegove okoline u kojoj živi i o njegovim potrebama.
- Htio bih dodati da se na djecu ne obraća dovoljno pažnje i da su djeca najmanje kriva što su takva kakva jesu.

Osobna iskustva djece o poštivanju njihovih prava u svakodnevnom životu

Kako djeca vide poštivanje njihovih prava i potreba u svakodnevnom životu, interes je ovog upitnika. Na prvi pogled čini se da se odgovori u ovom upitniku navise koncentriraju oko srednjih kategorija pojedinih pitanja, što bi, ustavri, značilo "nisam siguran", "povremeno" i sl., odnosno prilično nejasnu opredjeljenost djece kada se radi o nekim konkretnim situacijama. Međutim, to je samo na prvi pogled tako, dok se preciznijom raščlambom dobiva prilično jasna slika o tome kako djeca vide poštivanje njihovih prava u redovnom životu.

Moguće je, dakle, reći da kada se radi o tome koliko prema procjeni djece odrasle zanima i koliko uvažavaju njihovo mišljenje i želje, te da li s njima postupaju onako kako bi to djeca željela (pitanja 1, 2 i 3), samo 16-24% djece daje potvrdne odgovore. Kada se radi o procjeni na skali od 1-5 poštivanja prava djece u pojedinim životnim sredinama (obitelj, škola i društvo općenito - pitanja 12, 13, 14, 26 i 27), čak 1/4 djece iz uzorka daje ocjenu 1 i 2, a najslabiji prosjek poštivanja tih prava pripada školi, kojoj samo 5% djece daje ocjenu 5 (dok za obitelj i društvo općenito 1/4 djece iz uzorka se odlučuje za takvu ocjenu). Moglo bi se reći da su djeca preuzela stil ocjenjivanja svojih nastavnika i često "škrtoš" u ocjenjivanju koju upravo ova populacija posebno doživljava. Isto tako, čak 40% djece izjavljuje da ih u školi niti

Tablica 2. Upitnik za djecu i mladež II

	da, uvijek		da, ponekad		ne		bez odgovora					
	f	%	f	%	f	%	f	%				
1. Da li te odrasli (roditelji, nastavnici i dr.) pitaju za tvoje mišljenje i želje?	18	24.0	48	64.0	9	12.0						
2. Da li odrasli uvažavaju tvoje mišljenje i želje	12	16.0	50	66.7	13	17.3						
3. Smatraš li da odrasli postupaju s tobom onako kako bi ti to želio?	12	16.0	36	48.0	27	36.0						
26. Da li u obitelji traže tvoje mišljenje i uvažavaju ga u svezi rješavanja nekih važnih obiteljskih situacija?	14	18.7	44	58.7	16	21.3	1	1.3				
27. Da li u školi traže i uvažavaju tvoje mišljenje u svezi rasprave i odlučivanja o npr. nastavnom planu i programu, uređenju škole i okoliša, slobodnim aktivnostima i sl.	8	10.7	37	58.7	16	21.3	1	1.3				
	da		ne									
Koje tvoje želje i mišljenja odrasli uvažavaju?	f	%	f	%								
4. U svezi izbora prijatelja	29	38.7	46	61.3								
5. U svezi hrane	27	36.0	48	64.0								
6. U svezi odjeće	33	44.0	42	56.0								
7. U svezi organizacije slobodnog vremena	32	42.7	43	57.3								
8. U svezi izbora aktivnosti kojima se baviš	26	34.7	49	65.3								
9. U svezi izbora škole	29	38.7	46	61.3								
10. U svezi organizacije obiteljskog života	13	17.3	62	82.7								
11. U svezi nečeg drugog	3	4.0	72	96.0								
16. Da li znaš kome se trebaš obratiti ako loše postupaju s tobom	60	80.0	16	20.0								
28. Da li bi želio nešto dodati?	6	8.0	69	92.0								
	bez odgov.		1		2		3		4		5	
Na skali od 1-5 procijeni koliko se prema tvom mišljenju i iskustvu, poštuju tvoja prava i potrebe u:	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
12. Obitelji	1	1.3	6	8.0	12	16.0	20	26.7	17	22.7	19	25.3
13. Školi	3	4.0	8	10.7	10	13.3	36	48.0	14	18.7	4	5.3
14. Društvu općenito	3	4.0	6	8.0	4	5.3	19	25.3	27	36.0	16	21.3
	da		nisam siguran		ne		bez odgovora					
	f	%	f	%	f	%	f	%				
15. Da li smatraš da si dovoljno zaštićen od raznih zloupotreba i zlostavljanja (alkoholizam, narkomanija, nasilje u obitelji, školi, na ulici itd.)?	42	56.0	20	26.7	13	17.3						
23. Da li živiš u sredini u kojoj imaš dovoljno prostora, hrane, svježeg zraka, svjetala i sl.?	53	70.7	13	17.3	8	10.7	1	1.3				
24. Da li živiš u sredini u kojoj imaš dovoljno ljubavi, sigurnosti, uvažavanja, slobode i zabave?	33	44.0	24	32.0	18	24.0						
25. Da li živiš u sredini u kojoj želiš?	22	29.3	20	26.7	32	42.7	1	1.3				
	da		ne		bez. odgov.							
Da li te roditelji kažnjavaju tako da:	f	%	f	%	f	%						
17. Viču na tebe	31	41.3	34	45.3	10	13.3						
18. "Očitaju ti bukvicu"	48	64.0	20	26.7	7	9.3						
19. Uskraćuju ti hranu, izlaske i sl.	14	18.7	51	68.0	10	13.3						
20. Istuku te	17	22.7	47	62.7	11	14.7						
21. Primjene unaprijed dogovorene posljedice	31	41.3	31	41.3	13	17.3						
22. Nekako drugačije	8	10.7	65	86.7	2	2.7						

Tablica 3. Upitnik za djecu i mladež III

	da		nisam siguran		ne			
	f	%	f	%	f	%	f	%
1. Da li ti je poznato zašto si u ustanovi?	132	89.8	8	5.4	7	4.8		
4. Da li smatraš da si dovoljno sposoban i odgovoran za to?	95	64.6	41	27.9	11	7.5		
18. Smatraš li da su osobe koje brinu o tebi u ustanovi dovoljno osposobljene za to?	105	71.4	25	17.0	17	11.6		
19. Smatraš li da ti boravak u ustanovi koristi da postaneš odgovorna i zrela osoba koja će moći samostalno brinuti o sebi?	110	74.8	16	10.9	21	14.3		
	da		donekle		ne			
	f	%	f	%	f	%		
2. Da li si u donošenju odluke o tome gdje ćeš biti smješten i sam sudjelovao?	65	44.2	27	18.4	53	37.4		
	da, uvijek		da, ponekad		ne			
	f	%	f	%	f	%		
3. Da li ovdje imaš dovoljno mogućnosti aktivno i ravnopravno sudjelovati u vlastitu odgoju (tretmanu)?	66	44.9	60	40.8	21	14.3		
	da		ne		bez odgovora			
Da li u ustanovi imaš pravo na:	f	%	f	%	f	%		
5. Održavanje kontakata sa svojom obitelji?	139	94.6	3	2.0	5	3.4		
6. Tajnost dopisivanja	106	72.1	31	21.1	10	6.8		
7. Slobodno vrijeme	133	90.5	7	4.8	7	4.8		
8. Držanje osobnih stvari	122	83.0	19	12.9	6	4.1		
9. Izbor slobodnih aktivnosti prema želji?	125	85.0	14	9.5	8	5.4		
10. Iznošenje vlastitog mišljenja	115	78.2	21	14.3	11	7.5		
11. Slobodu vjeroispovijesti	114	77.6	22	15.0	11	7.5		
12. Izbor osobe s kojom želiš razgovarati kada si u problemu?	118	80.3	18	12.2	11	7.5		
13. Da li smatraš da dobivaš obrazovanje u skladu sa svojim mogućnostima i željama?	111	75.5	32	21.8	4	2.7		
14. Da li ovdje imaš dovoljno mogućnosti za privatnost?	88	59.9	55	37.4	4	2.7		
	da		donekle		ne		bez odgovora	
	f	%	f	%	f	%	f	%
15. Da li imaš dovoljno hrane, odjeće, prostora...?	90	61.2	41	27.9	15	10.2	1	0.7
16. Smatraš li da si ovdje dovoljno zaštićen od zlostavljanja i zlostavljanja (npr. alkoholizam, narkomanija, nasilje i dr.)?	66	44.9	47	32.0	30	20.4	4	2.7
	da		uglavnom		ne		bez odgovora	
	f	%	f	%	f	%	f	%
17. Da li u domu dobivaš dovoljno ljubavi, uvažavanja, slobode i zabave?	41	27.9	67	45.6	37	25.2	2	1.4
	da		ne					
	f	%	f	%				
20. Da li bi želio nešto dodati?	48	32.7	99	67.3				

traže za njihovo mišljenje, niti ga uvažavaju u vezi donošenja različitih odluka. Na žalost, u ovoj fazi istraživanja nismo bili u mogućnosti provesti ovo isto anketiranje na populaciji djece do 18 godina iz redovnih škola koja žive u svojim obiteljima. Nadamo se da će takvi rezultati slijedeći puta omogućiti donošenje određenih zaključaka upravo u odnosu na školsku sredinu, koja čini se, za sada, trpi najveće kritike. To možda i ne čudi budući se često od nje najviše i očekuje ili se pak na školu postavljaju najveći zahtjevi.

Većini djece iz uzorka (pitanje 16 - 80%) poznato kome se trebaju obratiti za pomoć u teškim situacijama, što možda ne treba čuditi budući se radi o tzv. "domskoj djeci" koja iza sebe često imaju već dosta takvog iskustva i dobro su o tome informirana.

Zadovoljstvo sredinom u kojoj žive, osjećajem sigurnosti i zaštićenosti, kao jednom od osnovnih potreba u životu djece, u potpunosti izražava 50, odnosno, 30% djece iz uzorka. No, što je s onima koji se ne osjećaju sigurno i zaštićeno i ne žive u sredini u kojoj bi željeli? Iako je takve djece puno, varijable 23 i 24 informiraju da je većina djetetovih egzistencijalnih potreba zadovoljena u sredini u kojoj živi (71%), dok u potpunosti ima zadovoljene psihičke potrebe 44% djece iz uzorka. Time su potvrđeni navodi iz uvodnog dijela rada, iz kojih je vidljivo da je lakše zadovoljiti tzv. egzistencijalne, nego psihičke potrebe djece.

Pitanja 4-11 i 17-22 informiraju o nekim vrlo konkretnim životnim situacijama u kojima se uvažava ili ne psihički i fizički integritet djeteta i njegova prava i potrebe. Tako proizlazi da odrasli, relativno skromno uvažavaju želje i mišljenja djece kada se radi čak i o vrlo "benignim" svakodnevnim situacijama, kao što su npr. izbor odjeće, hrane, aktivnosti, korištenja slobodnog vremena, ali i onim "ozbiljnijim" kao što su izbor društva i prijatelja, škole, te organizacije obiteljskog života. Bez obzira o čemu se radi, odrasli uvažavaju, prema iskazu djece iz uzorka, njihove želje i mišljenja samo u 35-45% slučajeva, a kada se radi o organi-

zaciji obiteljskog života tada postotak pada na samo 17.

U interpretaciji rezultata prethodnog upitnika moglo se pratiti stavove djece o potrebi sankcioniranja njihova ponašanja od strane odraslih. U ovom upitniku moguće je pratiti stvarnu "praksu" sankcioniranja koju djeca procjenjuju u odnosu na realan život. Uočljivo je da su gotovo svi postoci viši nego u prethodnom upitniku, osim kada se radi o primjeni unaprijed dogovorenih posljedica ili nekom drugom obliku sankcioniranja, koji su u prethodnom upitniku dobili najveće frekvencije. Dakle, kada se radi o poželjnijim ili efikasnijim i humanijim oblicima sankcioniranja, odnosno discipliniranja, posebice primjene unaprijed dogovorenih posljedica, onda se to u praksi manje koristi nego što bi se trebalo i željelo, a kada se radi o nepoželjnim oblicima kažnjavanja, onda ih se koristi daleko više nego što to djeca sama procjenjuju da je potrebno i daleko više nego što mi, stručnjaci, smatramo to opravdanim.

Neki od oblika kažnjavanja koja su djeca sama nadopisala ukazuju na nezadovoljstvo djece odnosom i načinom komunikacije s roditeljima ("prigovaraju, prave se pametni, vode monolog") i na uskraćivanja, posebno materijalna ("nedaju novac").

Što su djeca još dodala u ovom upitniku, a da ih nismo pitali:

- Svi ovi zaokruženi odgovori po mojem mišljenju nisu dovoljni da bi se živjelo sretno.
- Volim biti ovdje gdje jesam
- Hoću doma zauvijek.

Treba reći da se većina pitanja iz ovog upitnika odnosila na općeniti život djece i kod kuće i u ustanovi, tj. općenitu procjenu poštivanja njihovih prava, a u slijedećem će upitniku biti moguće pratiti poštivanje prava i potreba djece u odnosu na konkretnu-domsku sredinu.

Osobna iskustava djece o poštivanju njihovih prava u instituciji

Upitnik 3 rađen je, kako je već spomenuto, prema Deklaraciji o pravima djeteta u izvanobiteljskoj skrbi, a s namjerom da se utvrdi kako djeca vide i doživljavaju svoju sadašnju situaciju u odnosu na način i razinu poštivanja njihovih prava i potreba u posebnim, institucionalnim uvjetima života.

Pitanja koje se odnose na odluku i smještaj djeteta u ustanovu (1 i 2) ukazuju na međusobne razlike, budući većina djece navodi da im je poznat razlog zbog kojeg su smješteni u ustanovu, ali je samo njih 44% imalo mogućnosti sudjelovati u procesu donošenja odluke o tome gdje će biti smješteni, odnosno 37% izjavljuje da takvu mogućnost uopće nije imalo. Mali je postotak onih koji nemaju mogućnosti sudjelovati u vlastitom tretmanu (14%- pitanje 3), dok čak 45% djece iz uzorka redovito sudjeluje, a većina smatra da je za to zrela i sposobna (pitanje 4- 65%) i smatra da će im boravak u ustanovi pomoći da postanu zrele, samostalne i odgovorne osobe (samo 14% smatra da to nije tako- pitanje 19). U prezentiranim odgovorima moguće je prepoznati zainteresiranost djece za ono što se s njima događa, a jedan manji broj onih ispitanika koji uglavnom daju negativne odgovore, ne bi trebao posebno čuditi u ovakvim okolnostima, gdje se može raditi o fazi prilagođavanja ako je dijete tek pristiglo u ustanovu, o otporu prema smještaju, o trenutačnoj krizi i sl.

Također, većina djece iz uzorka smatra da u ustanovi imaju uglavnom primjereno zadovoljene egzistencijalne (oko 90%) i psihičke (oko 75%) potrebe (ponovno su egzistencijalne potrebe zadovoljene u većem postotku nego psihičke- pitanja 15 i 17). Treba reći da u našoj sadašnjoj situaciji nije lako zadržati zadovoljavajuću razinu zadovoljavanja egzistencijalnih potreba, mada se, barem prema ovim rezultatima, može zaključiti da država primjereno skrbi i rješava te potrebe djece. Možda je razlog velikom zadovoljstvu

djece i taj što ona često dolaze iz vrlo loših životnih uvjeta.

Većina djece iz uzorka, također, smatra da dobivaju obrazovanje u skladu sa svojim mogućnostima i željama (76% - pitanje 13), te da su donekle ili u potpunosti zaštićeni od zloupotreba i zlostavljanja (ipak, čak 20% na pitanje 16 daje negativan odgovor). Postotak onih koji procjenjuju da u domu imaju dovoljno mogućnosti za privatnost prelazi polovicu (60%- pitanje 14), dok preko 70% djece smatra da o njima u ustanovi brinu kompetentne osobe (samo 12% smatra da to nije tako-pitanje 18).

Analizirajući procjenu nekih pojedinačnih i konkretnih prava djece u ustanovama (pitanja 5-12), može se konstatirati da preko 80% djece iz uzorka procjenjuje da ima dovoljno prava na: održavanje kontakta s obitelji, slobodno vrijeme, izbor slobodnih aktivnosti, držanje osobnih stavri, izbor osobe s kojom će razgovarati kada imaju problem, iznošenje vlastitog mišljenja, slobodu vjeroispovijesti i tajnost dopisivanja. Na temelju iznesenog dobiva se pozitivna slika poštivanja dječjih prava i potreba u ustanovama u koje su smještena djeca koja, iz različitih razloga ne žive u vlastitoj obitelji. Vrlo uopćeno gledano, moguće je reći, da je skrb za ovu djecu zadovoljavajuća i da je i sama djeca takvom procjenjuju u najvećem broju slučajeva. To sve pruža optimističku perspektivu da će se i oni segmenti toga prostora koji sada nisu u dovoljnoj mjeri zadovoljeni, također poboljšati, posebno sada kada je rat prestao biti prioritet u Hrvatskoj, pa se i u ustanove i institucije socijalne skrbi ponovno vraća ne samo životni (iako izuzetno značajan) standard, već upravo onaj ljudski i profesionalni koji će znati i moći zadovoljiti i one, sada nedovoljno zadovoljene, psihičke i socijalne potrebe djece i pružiti im odgovarajuću sigurnost i zaštitu u okvirima izvanobiteljske skrbi.

Evo što su nadopisala djeca na kraju ovog upitnika:

- Dom je ustanova koja mi je pomogla i pokazala mi put kroz život.

- Želio bih da ponekad odemo na izlet kombijem, da malo izađem s otoka.
- Ponekad sam jako gladan.
- Fali nam: motivacije, repete hrane, slobode druženja, love, ogledalo, stakla, daska na zahodu itd.
- Htio bih ići kući i to je sve.
- Ne može svako dijete imati potpunu slobodu, naravno ne može biti niti uvijek zatvoreno u sobi. Potreban je razgovor, podpora, pogotovo nama ovdje u domu jer meni je ponekad zaista teško, ali razgovor uvijek pomaže i zato sam zahvalan svakom tko me razumije i želi mi pomoći. Takve ljude (odgajatelje) zaista cijenim i jako mi je drago što su kraj mene. Hvala...
- Da se promijene kućna pravila i da nam daju više đeparca jer se sa 20 kuna danas ne može kupiti ništa korisnog.
- Pitanja su jako zanimljiva.
- Hoću doma.
- Ovdje je dobro i lijepo, a najviše bih željela imati dom gdje ću imati svoj život.
- Nemam se na što žaliti, a nemam niti što dodati jer ovdje mi je jako dobro.

DISKUSIJA

U ovom istraživanju pokušali smo saznati stavove djece o pravima djece, kao i njihovo viđenje poštivanja tih prava danas kod nas u Hrvatskoj, nastojeći na taj način što šire prići osvjetljavanju tog problema u prvoj, inicijalnoj fazi. Usmjerali smo se na jedan uži segment populacije, tj. na djecu (osobe do 18-e godine života) iz ustanova, odnosno djecu s poremećajima u ponašanju u vanobiteljskom smještaju.

Ovo istraživanje pruža relativno zadovoljavajuću sliku poštivanja prava i potreba djece u institucijama socijalne skrbi, a prema iskazu i procjeni same djece. Isto tako, omogućava uvid u neke specifičnosti i različitosti koje još uvijek ostaju nedorečene i nerazriješene. Stoga navodimo neke značajnije rezultate:

1. Iako djeca iz uzorka smatraju potrebnim aktivno i zajednički s odraslima sudje-

lovati u donošenju nekih važnih odluka, ona sama se procjenjuju manje sposobna i zrela za takvu ulogu. Činjenica je da se radi o individualnoj zrelosti i odlukama primjerenim dobi, pa se ipak vjerojatno radi više o našoj (i ne samo našoj) odgojnoj tradiciji, da djecu ne uključujemo već sami donosimo odluke šta je za njih dobro. Vjerojatno je i ovdje, kao i inače, moguće pretpostaviti da nikakve krajnosti nisu poželjne, već zajednički rad, suradnja, dogovaranje, međusobno uvažavanje, čuti drugoga i sl., čime ustvri razvijamo odnos, komunikaciju, djelujemo odgojno, razvijamo odgovornost, samostalnost, zrelost djeteta, gdje nije cilj samo donjeti ispravnu odluku, već sudjelovati u tom procesu. Arnold (1996, str.15) smatra da odrasli trebaju čuti i slušati djecu, uzeti ih ozbiljno, trebaju s djecom, a ne o djeci razgovarati. Da bismo to mogli, smatra ista autorica, mi odrasli trebamo imati vlastitu sigurnost. Tako autorica smatra da svijet odraslih treba imati funkciju uzora, posebno u demokratizaciji procesa, u spremnosti djeljenja odgovornosti i kontrole s djecom. Hrabar (1996, str.5) ističe kako Europska Konvencija o ostvarenju dječjih prava, kao najnoviji dokument Vijeća Europe, rabi pojam "relevantna informacija" kojim želi ukazati da djetetu ne treba biti nužno prenesena svaka informacija, već ona koja je u skladu s dobi i razumijevanjem djeteta i činjenicom da nije u suprotnosti s dobrobiti djeteta. Općenito treba reći da se kao prvenstveni kriterij uzima sposobnost shvaćanja i razumijevanja djeteta, što zahtijeva individualizirani pristup. Govoreći o pomoći prilikom odlučivanja o zrelosti djeteta Hart (1990, str.41) ističe mogućnosti i koristi nekih teorija (npr. Piaget-ova teorija o razvojnim stupnjevima glede intelektualnog razvoja ili Kohlberg-ova teorija o moralnom razvoju) koje mogu pomoći pojasniti kada npr. prava zaštite prelaze u prava izbora za svako pojedino dijete, što je prema istom autoru primjerenije nego rasprava o tim

- pravima na razini ili-ili. Dakle, govori se o stupnju zrelosti pojedinog djeteta koji mu omogućava određenu razinu vlastite uključenosti i mogućnosti odlučivanja.
2. Pokazalo se da se u svakodnevnom životu ove djece bolje zadovoljavaju egzistencijalne, nego psihosocijalne potrebe. Kako i inače smatraju neki autori, da bi tzv. više (psihičke) potrebe mogle biti zadovoljene, potrebno je prvo zadovoljiti tzv. niže, egzistencijalne potrebe, ali i osnovne potrebe za sigurnošću, pripadanjem i prihvaćenošću, što čini se u ovom uzorku djece nedostaje u značajnom broju, kao i zadovoljavanje onih drugih psihičkih potreba (za uvažavanjem, slobodom, zabavom, samoaktualizacijom). Vjerujemo da su sve te potrebe osnovne kad se radi o razini društvenog razvoja i civilizacijskoj razini kakva je naša, te smatramo da upravo stručnjaci koji rade i žive s tom djecom mogu uspješno nadoknaditi ove praznine i doprinjeti potpunom i punovrijednom razvoju djece u izvanobiteljskoj skrbi. Sami materijalni uvjeti nikako ne mogu ispuniti tu zadaću, ali su važna pretpostavka njenom izvršenju.
 3. Kod procjena poštivanja prava djece u tri sredine: obitelji, školi i društvu općenito, školi je pripala najniža pozicija. Kako se radi samo o globalnim i generalnim procjenama, ne bismo željeli donositi određenije zaključke, ali ostaje dojam da se ova djeca u školskoj sredini ne osjećaju prihvaćeno, uvažavano, sigurno. Na tome bi svakako trebalo više poraditi, ali prije toga treba provesti istraživanje i na redovnoj školskoj populaciji djece, kako bi se utvrdilo da li su samo stavovi ove "posebne" populacije takvi ili su to stavovi djece općenito.
 4. Što se tiče sankcioniranja nepoželjnih ponašanja djece od strane odraslih, ispitanici iz uzorka opredjelili su se u najvećem postotku prema metodi koja ide na uporabu unaprijed dogovorenih posljedica ponašanja, dakle prema metodi discipliniranja, a ne kažnjavanja, mada se pokazalo da djeca puno više priželjkuju takvu metodu nego što se ona stvarno i koristi. Čini se, da ako odrasli i primjenjuju tu metodu djeca je kao takvu dovoljno ne prepoznaju, na čemu vjerojatno treba više raditi. No, prema iskazu djece iz uzorka, u redovnom životu oni se susreću s vrlo različitim i nekada nehumanim i teškim oblicima kažnjavanja (fizičko, uskraćivanje), ali je interesanto to što prema njihovom mišljenju, često smatraju da je takvo kažnjavanje prihvatljivo. Pretpostavljamo kako se radi više o procjeni na temelju dosadašnjeg iskustva, nego stvarne promišljenosti, ali i te rezultate bi trebalo provjeriti slijedećim istraživanjima.
 5. Treba reći da su i iskazi ispitanika interesantni, mada je samo manji broj ispitanika imao potrebu nešto nadopisati. Nismo prikazali sve izjave, kako iz razloga ponavljanja, tako i iz razloga pomanjkanja poštovanja i uvažavanja nekih kulturnih normi. Ali, i kroz ovaj, relativno skroman prikaz, moguće je prepoznati različitosti i šarolikosti, što može proizlaziti kako iz razlika u dobi i spolu (što ovdje nije bilo uzeto zasebno), tako i iz razlika u njihovoj psihosocijalnoj zrelosti, adaptiranosti i želji za suradnjom.
- Sve navedeno ukazuje na potrebu nastavka istraživanja koja bi krenula od spoznaja do kojih se došlo ovim istraživanjem, uvažavajući sve prednosti i nedostatke.
- U odnosu na same rezultate istraživanja moguće je, donekle učiniti komparaciju s istraživanjem koje je provedeno u Mađarskoj (Levai, 1996). Istraživano je poštivanje prava djece u vanobiteljskoj skrbi (81 dom i/ili obitelj hranitelja) na uzorku djevojčica i dječaka u dobi od 12-18 godina, pod nazivom "Prava djece kako ih vide djeca". Generalno govoreći rezultati su pokazali slijedeće:
- djeci su ograničene mogućnosti iznošenja vlastitog mišljenja
 - nema kompetentnog autoriteta s kojim djeca mogu razgovarati o svojim problemima i informirati se o svojim pravima
 - nema efikasnih mjera koje bi djecu štatile

- od fizičkog i psihičkog nasilja
- neka djeca se osjećaju izolirana od društva jer ne žive u svojoj obitelji
- mnoga djeca nemaju odgovarajući životni standard
- u nekim ustanovama djeca imaju premalo mogućnosti za slobodno vrijeme
- društvo i lokalne institucije ne nude dovoljno mogućnosti da se ova djeca reintegriraju u društvo itd.

Autor navodi da iako se može zaključiti da nema diskriminacije djece koja žive izvan svojih obitelji, postoji razlika između djece koja imaju obitelj i one koja je nemaju. Mi nismo u mogućnosti izvesti slične zaključke, niti vršiti komparaciju ovih rezultata s našima jer nismo istraživali ista područja, no jedna opća impresija čini se da ide u korist djece iz našeg uzorka. To je moguće zaključiti na temelju prezentiranih rezultata, posebno upitnika III, gdje su sama djeca, u mnogim pitanjima koja se odnose na konkretne situacije iz života u ustanovi i poštivanja njihovih prava i potreba, odgovorila pozitivno, mada nikako ne mislimo da treba zanemariti i onaj postotak djece koja iskazuju nezadovoljstvo, koja se ne osjećaju zaštićeno i sigurno, koja nemaju mogućnosti sudjelovati

u procesu donošenja važnih odluka u njihovom životu. Za njih, a i za one druge, potrebno je činiti još mnogo više nego do sada i slijediti dobre namjere brojnih pojedinaca i institucija kojima je briga za djecu od presudne važnosti. Jer kako stoji u Deklaraciji o opstanku, zaštiti i razvoju djece (1990), "Ne postoji cilj koji bi zasluživao veću pažnju od zaštite i razvoja djece, o kojima ovisi opstanak, postojanost i napredak svih naroda i, zapravo, ljudske civilizacije."

Općeprihvaćeni je stav da je jedan od važnih početaka u primjeni i poštivanju prava djece, informiranje, upoznavanje i djece i odraslih s njihovim pravima i dužnostima koja proizlaze iz Konvencije o pravima djeteta, kao i drugih značajnih dokumenata. M. Čonč (1993) kaže da napredni demokratski svijet nastoji osigurati adekvatnu klimu za prihvaćanje i što brže pristupanje Konvenciji, te da autori tog teksta i mnoga međunarodna tijela (DCI, UNICEF, UNESCO, Komisija za ljudska prava pri UN, Interplanetarna unija), preporučaju državama što veće informiranje javnosti i populariziranje Konvencije. Vjerujemo da smo ovim istraživanjem učinile jedan mali "koračić" prema informiranju, ali i istraživanju ove problematike, koja tek čeka da bude ozbiljnije shvaćena.

LITERATURA

1. Alinčić, M. (1995): Dječja prava u sustavu međunarodne zaštite prava čovjeka. *Dijete*. 2 (2). 2-6.
2. Arnold, R. (1996): Auch ein Weg von tausend Meilen beginnt mit einem einzigen Schritt- Impulse, erarbeitet an einer Tagung der FICE Schweiz. *FICE-Bulletin*. Br.13. Herbst. 13-16.
3. Cantwell, N. (1996): How has the Convention on the Rights of the Child been translated into practice? *FICE-Bulletin*. Br.13. Autumn. 17-21.
4. Čonč, M. (1993): Prava djeteta i tretman devijantnog ponašanja FICE bilten. *Godište 1*, br.2. 29-32.
5. Djeca prije svega. Svjetska deklaracija i Plan djelovanja sa svjetskog sastanka na vrhu posvećenog djeci. Konvencija o pravima djeteta. UNICEF.
6. Glasser, W. (1985): *Control Theory*. Harper and Row Publishers. New York.
7. Hart, S.N. (1990): Zgodovina psiholoških pravic otroka. U: *Psihološke pravice otrok*. Društvo psihologov Slovenije, Ljubljana. 25-44.
8. Herzka, M. (1996): Was bedeutet das Recht des Kindes geheort zu werden? *FICE-Bulletin*. Br.13. Herbst.4-7.
9. Hrabar, D. (1995): Ombudsman i pučki pravobranitelj- zaštitnici dječjih prava. *Dijete*. 2 (2). 7-10.
10. Hrabar, D. (1996): Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava- novi prilog promicanju dječjih prava. *Dijete*. Godina 3, br.3. 4-6.
11. Končina-Peternel, M. (1995): Konvencija o pravima djeteta. "FIRIS" Strokovno-pravni informator. 1. 12-19.
12. Levai, M. (1996): Monitoring the Childrens Rights in Hungary, particularly in extra-familial care. *FICE-Bulletin*. Br.13. Autumn. 22-27.
13. Luecker-Babel, M-F. (1996): Les obstacles a la realisation des Droits de l'Enfant ou pourquoi la Suisse n pas encore ratifie la Convention des Nations Unies relative aux Droits de l'Enfant...*FICE-Bulletin*. Br.13. Automne. 8-12.
14. Ljubetić, M. (1997): Obitelj i rano otkrivanje poremećaja u ponašanju predškolske djece. Magistarski rad. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
15. Pavlović, Z. (1990): Otroci, pravice in psihologija. U: *Psihološke pravice otrok*. DPS, Ljubljana. 13-24.
16. Žizak, A. (1996): A što o svojim pravima kažu djeca? *Dijete*. 2(2). 10-11.

THE RIGHTS OF THE CHILD - HOW THEY ARE SEEN BY CHILDREN IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract

On a sample of children and youth with behaviour disorders aged 12-18 years (147) from 7 treatment institutions in the territory of the Republic of Croatia, the attitudes toward, application of and respect for the rights of the child under the Convention on the Rights of the Child were studied by the use of 3 questionnaires constructed for this purpose. The results clearly show that children consider special rights of the child indispensable, as well as their application and respect for them, for meeting all their needs. As for the application of the rights in everyday life, according to the assessment and experience of respondents their rights are not fully respected. They think that these rights are still insufficiently realized in the society in general and particularly in some institutions of the society, such as school. As for the respect for the rights of the child in institutions, which was the subject of this paper, the majority of the children from the sample assess that their rights and needs are respected, although the least in respect of their active participation in adopting some important decisions directly related to their life or decisions related to the direct environment in which they live. The results have also shown that in institutions the so-called existential needs of children are better met than the psychosocial ones. These results represent a basis and stimulus for further research, which should include larger samples of respondents, particularly of the regular children population, their parents and teachers, and point to the need for the application of a more complex research methodology.